

המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן, דאמי¹⁰ לא מיפקידנא ועבידנא, כיון דשמעתה¹¹ להא דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה, מאן דאמ' לי אין הלכה כר' יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן.

שע"ו. כי אתא רב דימי אמ' פעם אחת היה לבוש סריקון¹² של זהב ויושב בין גדולי רומי ובאת אמו וקרעתו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה. וש"מ דישאל נמי מיחייבי לקיומי מצות כיבוד אפי' כי האי גונא, דלא איתי' בגמ' הני עובדי אלא למגמר מיניהו.¹³

שע"ז. יש מאכיל לאביו פסיוני, מין שלו, וטורדו מן העולם, ויש מטחינו ברחים ומביאו לחיי העולם הבא.

[לא, ב] שע"ח. אמ' ר' אבהו כגון אבימי ברי קיים מצות כיבוד חמשה בני סמכי הוו ליה וכו', עד ודרש אבימי מזמור לאסף.¹⁴

10 לפנינו: דהא לא מיפקידנא והא עבידנא.
11 לפנינו: השתא דשמעיתא. ועיין בריטב"א.
12 לפנינו: סירקון, בריף כמו שהוא כאן. ברא"ש: סריקין. במאירי: סידקין. 13 וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' ממרים ה"ז, ובשו"ע יור"ד סי' רמ ס"ג.
14 תהלים עט, א. ועיין בפני יהושע שפירש דקאי על פרק עג. 15 וכ"כ בריטב"א מדרש זה בשם הירושלמי, וכ"כ בשיטה לא נודע למי, ובפי' מהר"י בירב. והרש"ש העיר שלא מצא כן בירושלמי. ובתוס' ד"ה איסתייעא מילתא, כ"כ בשם מדרש, וכן בתוס' ר"ש ב"ר יצחק, ואיתא בתנא דבי אליהו רבא פרק ל, בשינויים. 16 בתנא דבי אליהו: אלא אסף היה נביא ושמח בדבר. 17 שם: כך אסף שמח בדבר. 18 שם: כיון שראה בנבואה שטבעו שערי ירושלים וכו' וראה ג"כ בנבואה שלעתיד יעלו השערים מן הארץ מיד אמר אסף מזמור. 19 איכה ב, ט.
20 שם: הוא יעלה את קרח אבי אבא, וכ"ה בריטב"א, בשיטה לא נודע למי, ובפי' מהר"י בירב.

בירוש',¹⁵ מזמור והלא אינו אלא בכי, אלא מלמד שהיו אסף ונביאים¹⁶ שמחים בדבר, משלו משל לה"ד, לבת עניים שהלכה למלאת מים מן הבור, נפסק דלי של חרס ונפל לבור והיתה בוכה וצווחת, ובאת בת מלכים למלאת מים מן הבור, ונפסק דלי של זהב ונפל לבור, והיתה בת עניים שמחה ומרקדת, אמרה לה עד עכשיו את בוכה ועכשיו את שמחה, אמרה מי שמעלה דלי של זהב מעלה דלי של חרס. כך היו אסף ונביאים שמחים בדבר,¹⁷ כיון שראה אסף שערי ירושלים שעתידין לטבוע,¹⁸ שני¹⁹ טבעו בארץ שעריה, אמ' מי שמעלה שערי ירושלים הוא מעלה אבי אבא²⁰ מן הקרקע.

שע"ט. א"ל רב יעקב בר אבא²¹ לאביי, כגון אנא דעד דאתינא מבי רב, אבא מידלי לי כסא ואימה מזגה לי היכי איעביד. אמ' לו מאימך קביל ומאבוך לא תקביל, כיון דבר תורה הוא חלשא דעתיה. וש"מ דאע"ג דקימ' לן²² האב שמחל על כבודו כבודו מחול, לאו כל כמיניה לזלולי דבן²³ ביקריה, דילמ' חלשא דעתיה,²⁴ וכן אתה אומ' ברב

ובתוס' שם מבואר דאיירי על בני קרח עצמם. ועיין ברש"ש משה"ק בזה. 21 לפנינו: בר אבוא. בנמוקי: בר אידי. 22 לקמן לב, א. 23 צ"ל: לאו כל כמיניה דבן לזלולי ביקריה. 24 עיין ברבינו ירוחם ס' אדם, נתיב א ח"ד, טו סע"ד, שכתב: 'אם היה לומד ורוצה אביו או אמו כשיבא מבית המדרש לשמשו או לשתות מימי רחיצת רגליו בעבור אהבה ובעבור שלומד, וכוונתם לשם שמים בזה ויש לאב ולאם נחת רוח בזה, יניח להם לעשות, וזה נקרא כבודם מאחר שרצונם בזה. כך פשוט בירושלמי. ובב"י סוף סי' רמ כתב לחלק בין אם אביו בן תורה לאם אינו בן תורה מגמרתנו. ובשו"ע שם סכ"ה פסק כן. ועיי"ש בברכי יוסף שכתב בשם הפר"ח שאפילו האב מקפיד הרבה לא יקבל. אולם הר"ן והנמוקי יוסף כתבו, שאם אביו מקפיד ביותר יקבל. ודעת רבינו משמע שלא יקבל. וכן מבואר בשו"ת הריב"ש סי' רכ בשם הראב"ד, הובאו דבריו בב"י שם סי' שלד בבדק הבית שם וז"ל: 'מה שאמרו הרב שמחל על כבודו כבודו

אצל תלמידיו כדמיכרר מעובדא דלקמ'.²⁵

ש"פ. ר' טרפון הוה ליה אימא זקינה²⁶ וכו', עד כלום זרקה בפניך ארנקך לים ולא הכלמתה. וס[ו] גיין²⁷ דדוק' בארנקי של אב, ואע"ג דראוי הבן ליורשו, אבל בארנקי דבן לא מיחייב, דכיבוד שיש בו חסרון כיס הוא.²⁸

שפ"א. רב יוסף כי הוה שמעא לכרעא²⁹ דאימיה, אמ' איקום מקמי שכינה דאתיא, עד מרבוניתיה³⁰ הואי.

שפ"ב. רב אסי הוה ליה אימא זקנה אמרה

ליה בעינא וכו', עד אי ידעי לא נפקי. ושמעי' מינה, דגדול מצות כיבוד אב ואם, דאפי' בקשו ממנו דברים שאינן הגונים להם, שאינן אסורין, חייב לעשותן. אבל אם ראה הבן שהם מרבין בכך, מותר לו לבן להניחם ולברוח מפניהם לארץ אחרת.³¹ שמע שהן באין אחריו, חייב לצאת לקראתם ולנהוג בהם כבוד, ואפי' מארץ לחוצה לארץ,³² כמעשה דרב אסי.

שפ"ג. ושמעי' מינה, דאסור לצאת מארץ לחוצה לארץ אפי' על מנת לחזור.³³ ואם לדבר מצוה מותר, דהא ר' יוחנן שרא לרב אסי למיפק לקראת אמו.³⁴ ודוקא מחיים,

אליבא דהראב"ד, בים של שלמה בסי' סד, והב"ח ביור"ד סי' רמ, שאמו של רב אסי לא נטרפה דעתה, ולכן שפיר השיג הראב"ד על הרמב"ם, שבמעשה דרב אסי היתה זקנה ולא היה יכול לקיים מה שביקשה ולכן היה מותר לו להניחה ולברוח לארץ אחרת, אבל נטרפה דעתה אדרבה לא יעזבנה וידאג לרפואתה. וע"ע בפאת השולחן סי' ב ס"ק כח. 32 וכ"כ המאירי בעמ' 184. ועיין מ"ש בזה בחידושי מהרי"ט ומהרש"א בחידושי אגדות. וע"ע בסמוך בסי' שפג. 33 כ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' מלכים ה"ט, ועי"ש בכסף משנה שהמקור לזה בעבודה זרה יג, א שרק ללמוד תורה ולישא אשה מותר, ובתוס' שם בד"ה ללמוד תורה, הוכיחו מסוף כתובות דאיירי דוקא על מנת לחזור. 34 וכ"כ המאירי: מותר לצאת מארץ ישראל לחו"ל לקראת אביו או לקראת אמו וכן לשאר מיני כבוד. ועיין בתשב"ץ ח"ג סי' רפח שכתב: ואין מותר לצאת מא"י לחו"ל אלא ללמוד תורה או מפני כבוד אב ואם. והובאו דבריו בחכמת אדם שערי צדק פי"א ס"ה, והראה מקור לדבריו מגמרתנו זו עי"ש שדן בזה. וע"ע בפאת השולחן סי' ב ס"ק כח שהאריך בזה. וע"ע שם סי' א ס"ק יט. והנה מדברי רבינו מבואר שלא רק לצורך מצות כבוד אב ואם אלא לכל דבר מצוה. ועיין בתוס' בעבודה זרה שם, שכתבו שדוקא בהנך מצוות שהן חשובות, והביאו בשם השאילתות שאילתא קג, שמפורש הנך דקילי וכל שכן לשאר מצוות שהן חשובות. ודעת רבינו עכ"פ כהשאילתות שלכל דבר מצוה מותר. אמנם ברמב"ם בהלכות מלכים שם משמע שדוקא ללמוד

מחול, היינו במידי דלית ליה בזיון, אבל על בזיונו אסור לו למחול, דדמי למה שאמרו האב שמחל על כבודו כבודו מחול, דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן על דברי חירופים וגידופים. וע"ע בטורי אבן מגילה כח ד"ה א"ת משנאי, שהביא דברי הריב"ש אלו והקשה ע"ז מלקמן לב, א. וע"ע ברמב"ם סוף הלכות תלמוד תורה. וע"ע בברכי יוסף יור"ד סי' רמ, שהאריך בזה, ובשירי ברכה שם. 25 לב, ב. ועי"ש בדברי רבינו בסי' שצו. ועיין בהמקנה שכיון לדברי רבינו. 26 וכ"ה ברא"ש, ברי"ף: אמא סבתא, ולפנינו: אמא. 27 הכוונה למחלוקת דלקמן לב, א אי משל אב אי משל בן ולפי מה דפסקינן משל אב. 28 עיין לקמן בדברי רבינו בסי' שצא. 29 לפנינו: כי הוה שמע קל כרעא. 30 לפנינו: מרבינתיה. 31 נראה שרבינו מפרש מעשה דרב אסי ואמו שלא כהרמב"ם, שהנה ברמב"ם בפ"ו מהל' ממרים ה"י מבואר, שפירש דאמו של רב אסי נטרפה דעתה, וכ"כ בפ"י ראמ"ה ('תוס' ר"י הזקן'), וכתב שם הרמב"ם: ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם. והראב"ד שם השיג: אם הוא ילך ויניח לו למי יצוה לשמרו. וכבר תמה עליו הר"ן, הובאו דבריו בנמוקי יוסף ובכסף משנה, והרי הכי מוכח מהא דרב אסי. אבל מדברי רבינו כאן משמע דלא פירש שנטרפה דעתה, שהרי למד ממעשה זה דאפילו אם בקשו דברים שאינם הגונים חייב לעשותן, הרי שלא התייחס לבקשתה של אמו כאילו היתה מטורפת. ואמנם כן פירשו

מרי הריני כפרת משכבו, לבא עלי כל עונש הראוי לבא על נפשו או על בשרו. וה"מ בתוך י"ב חדש מכאן ואילך אומ' זכרו⁴¹ לחיי העולם הבא.

שפ"ה. ת"ר חכם משנה שם אביו ושם רבו, כלומ' כשאומ' הדורש דבר בשם רבו או בשם אביו, אינו רשאי לקרותן בשמן, אלא אומ' כך אמ' אבא מרי כך אמ' רבי ומרי. אבל התורגמן שהוא משמיע לרבים, אינו צריך לשנות שם אביו ולא שם רבו. ומתמהי, אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא, דלא ליחייב בכבוד אביו ורבו, דקס"ד השתא דשם אביו ורבו של תורגמן קאמ'.⁴² אמ' רבה בר רב הונא⁴³ שם אביו של חכם ושם רבו של חכם, דאי אמ' חכם דבר הלכה בשם אביו או רבו של חכם, אין התורגמן צריך לשנות שמן, אלא מזכירן בשמן דרך כבוד, ואומ' כך אמ' רבנא פלוני, כי הא דמר בר רב אשי וכו'.⁴⁴

אבל לקראת ארון אביו ואמו אסור לצאת, כדב אסי דאמ' אי ידעי לא נפקי.³⁵

שפ"ד. ת"ר מכבדו בחייו מכבדו במותו, [בחייו] כיצד, הנשמע בדבר אביו למקום, כלומ' הנשלח בשליחות אביו למקום אחד,³⁶ ולשון שמוע פעמי' נופל על ענין שמוש ותשחורת,³⁷ והשמש עצמו נקרא שמעא. אף כאן בן ההולך בשליחות אביו, לא יאמר להם שלחוני בשביל עצמי שאני טרוד ללכת לדרכי, אלא לעולם יתלה הכבוד באביו ויאמ' שלחוני בשביל אבא. ואם אין אביו חשוב בעיניהם, עדיין כבוד השליח קיים.³⁸

ורמ"ה³⁹ כתב, שאפילו אינס חולקין צאטו מקום כבוד לאציו כלל, יתלה צאט, שיעשו צאטיל הכן אף על פי שתלה צאטיו.⁴⁰

במותו כיצד, היה אומ' דבר שמועה מפיו, לא יאמר כך אמ' אבא, אלא כך אמ' אבא

אוצר החכמה

אדם, נתיב א ח"ד, טו רע"ג, והובאו הדברים בב"י יור"ד סי' רמ קסט, א. 40 ברבינו ירוחם שם מביא לפני דברי רבינו את דברי רש"י שכתב: אבל אם אביו אינו נשמע במקום יאמר בשביל עצמו ולא יאמר בשביל אביו שאם יתלה באביו גנאי הוא מאחר שאינו נשמע. ואח"כ מביא דברי רבינו הרמ"ה. ומשמע מתוך הלשון שרבינו חולק על רש"י, שאפילו אין חולקין כבוד לאביו יתלה באביו. ועיין בט"ז שהקשה על הרמ"ה מלשון הגמרא הנשמע בשביל אביו יבקש בשביל אביו. אך לא ראה תחלת דברי רבינו הרמ"ה שפירש הנשמע דלא כרש"י, אלא הנשלח בשליחות אביו, וא"כ לא קשה כלל. ועיי"ש מ"ש ליישב הקושיא. 41 לפנינו: זכרונו לברכה. ברי"ף וברמב"ם: זכרונו לחיי העוה"ב, וכ"ה במאירי וברבינו ירוחם. ועיין בט"ז שם ס"ק יג. 42 מדברי רבינו כאן משמע דלא גרס בגמרא את המלים: 'אבוה דמאן אלימא אבוה דמתורגמן', אלא גרס רק את המלים: 'אטו תורגמן לאו בר חיובא', ולכן הוצרך להסביר: דקס"ד השתא וכו'. ועיין בפ"י ראמ"ה ('תוס' ר"י הזקן'), ובר"ן. 43 לפנינו: אלא אמר רבא. ובר"ן גרס כרבינו. 44 צ"ע שהרי"ף והרא"ש השמיטו

תורה או לישא אשה, אך בפ"ג מהל' אבל הי"ד כתב: מותר לכהן להטמא בחור"ל לדבר מצוה כגון לישא אשה או ללמוד תורה, ממה שהקדים לדבר מצוה, משמע שלכל דבר מצוה מותר. ועיי"ע מהרש"א בחידושי אגדות מ"ש בדברי רש"י, ועיין בחידושי מהרי"ט. 35 עיין בשיטה לא נודע למי שכתב: ואע"ג דאמרינן מכבדו במותו, שאני הכא דאיכא איסורא דנפיק מא"י לחור"ל. ובפני יהושע ביאר, דאע"ג דתנינן מכבדו במותו, היינו דבר שיש בו תועלת למת, כגון לומר דבר שמועה מפיו או הריני כפרת משכבו, משא"כ לצאת לקראת ארונו לא, עיי"ש. 36 אבל שאר הראשונים שלפנינו פירשו באופן אחר כרש"י שכתב: אם מכיר באנשי המקום שמכבדים אביו, וכ"כ בפ"י ראמ"ה ('תוס' ר"י הזקן'), ר"ן, נימוקי יוסף. וע"ע בסמוך הערה 40. וכפירוש רבינו כ"ה בכ"י תלמיד הרא"ש דף 247 שכתב: פי' הנשלח בשליחות אביו. 37 עיין בערוך ערך תשחורת, וערך שחר הרביעי. וע"ע בבית הבחירה להמאירי על אבות פ"ג מט"ז על המלים: ונוח לתשחורת. 38 כלומר שאע"פ שתלה באביו מ"מ יעשו בגלל הבן, כמ"ש בדיבור הבא עיי"ש. 39 קטע זה מרבינו ירוחם ס'

^{מ"ד זמנא}

שפ"ו. ת"ר אי זהו מורא לא יושב במקומו,⁴⁵ במקום המיוחד לאביו לעמוד שם לתפלה,⁴⁶ או במעמד זקנים,⁴⁷ או במקום שמיוחד לו להסב בו בתוך ביתו.⁴⁸

ורמ"ה⁴⁹ פירש, מקום המיוחד לאביו לעמוד שם לתפלה,⁵⁰ או במעמד זקנים להתייעץ.⁵¹ ולא ישב במקומו המיוחד לו מכל אלו ואפי' במקום המיוחד לו לישב צדיתו.⁵²

והרמ"ה⁵³ כתב דה"ה במקום המיוחד לו להסב צדיתו.

ולא סותר את דבריו, לחלוק עליו בפני אחרים, אלא שותק, ולכשיתיחד עמו אומ' לו, אבא למדתני כך וכך והיום שמעתי ממך ענין אחר.

ולא מכריעו,⁵⁴ אין צריך לומר שיאמ' דנראין דברי החולקין על אביו,⁵⁵ אלא אפי' נראו לו

דברי אביו אינו רשאי לומר נראין דברי אבא מרי.

פירש⁵⁶ רש"י, שאם היה חולק עם א', לא יאמר לוי⁵⁷ נראים לי דברי פלוני. והקשה רמ"ה, אם כן היינו סותר את דבריו.⁵⁸ אלא אפילו נראין לו דברי אביו, אינו יכול לומר נראין דברי אביו, שנראה כמכריע את דבריו, אלא אם יש לו תשובה להשיב על דברי החולקין משיב.

ופירש⁵⁹ רש"י אם היה חולק עם אחד דדבר הלכה, לא יאמר נראין דברי פלוני. והרמ"ה כתב, זה אין צריך דהיינו סותר דבריו,⁶⁰ אלא אפילו נראין לו דברי אביו, אין לו לומר נראין דברי אבא, שנראה כמכריע דברי אביו, אלא אם יש לו תשובה להשיב על החולקין ישיב.⁶¹

^{אוצר החכמה}

[לב, א] שפ"ז. הרי אמרו¹ כיבוד מאכיל

אהרמ"ה ושרי במקום המיוחד להסב בביתו. ול"ג דלרש"י נמי אסור עיי"ש. וכ"כ הב"ח שם. 54 בתור"כ שם 'ולא מכריעו' ליתא. 55 כלומר דאם כן היינו סותר את דבריו, וכמ"ש בדיבורים המקבילים. ובב"י שם כתב ליישב קושיא זו, דתרי גווני סותר את דבריו, חד שהוא לבדו סותר את דבריו, וחד שהוא מכריע כדברי החולק. וכ"כ בפ"י ראמ"ה ('תוס' ר"י הזקן'): סותר שחולק עליו, מכריע שאם הוא ואחד חולקים לא יאמר נראין דברי פלוני. ועיי"ש עוד בב"ח. ובב"י שם כתב עוד לפרש דברי רש"י כרבינו הרמ"ה. 56 מרבינו ירוחם ס' אדם, נתיב א ח"ד, טו ע"ג. 57 ברש"י שלפנינו המלה 'לו' ליתא, וכן הוא בטור. ועיין בתועפות ראם על היראים השלם ס' רכא בסק"א שדייק מכאן דדוקא בפניו. וכן הרמב"ם בפ"א מהל' תלמוד תורה ה"ו לענין רבו כתב: ולא יכריע דבריו בפניו, וכתב ע"ז בב"י שם: משמע דשלא בפניו שרי ברבו וכ"ש באביו. 58 ע"ל הערה 55. 59 מן הטור שם. 60 ע"ל הערה 55. 61 וכ"ה בכ"י תלמיד הרא"ש בשם רבינו בעמ' 247. וע"ע בפ"י ר"ח בן שמואל שפירש כפי רבינו.

1 מכאן נראה שלא גרס רבינו בגמרא המלים 'איבעיא להו'. וכן משמע בהלכות גדולות דפ'

דין זה. ועיין בים של שלמה ס' סה, ובשלטי גבורים בשם ריא"ז. 45 לפנינו: איזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו. מלשון רבינו משמע שגרס כמו שהוא בפנים, וכ"ה בתורת כהנים תחלת פרשת קדושים, וכ"ה ברבינו ירוחם ס' אדם, נתיב א ח"ד, טו ע"ג. 46 כעין זה כתב הר"י מלוניל: במקום המיוחד לאביו לעמוד. 47 כ"כ רש"י: בסוד זקנים עם חביריו בעצה. ובפ"י ראמ"ה ('תוס' ר"י הזקן'): במדרגה אחת במקום המיוחד לאביו לעמוד שם עם זקני העיר. ועיין בדיבור הבא, ועיין במאירי. 48 בפ"י ראמ"ה ('תוס' ר"י הזקן'): במקומו שהוא יושב ממש. ובפירוש הר"י מלוניל: אם אביו משבעה טובי העיר ורואה שמתקבצים שם ששה טובי העיר להתייעץ אין הבן רשאי אע"פ שממלא מקום אביו בחכמה לומר אני אשב עמהם במקום אבי ולא אקראנו אלא חייב לקרותו. 49 מרבינו ירוחם ס' אדם, נתיב א ח"ד, טו ע"ג לאחר שהביא פירש"י, וע"ע לעיל הערה 45, ולקמן הערה 53. 50 ע"ל הערה 46. ועיין בב"י ס' רמ שהביא דברים אלו בשם רבינו ירוחם. 51 ע"ל הערה 47. 52 ע"ל הערה 48. 53 מטור יור"ד ס' רמ, קסח, ב. לאחר שכתב פירש"י, כתב בב"י שם: מדברי רבינו (הטור) נראה שהוא סובר דרש"י פליג